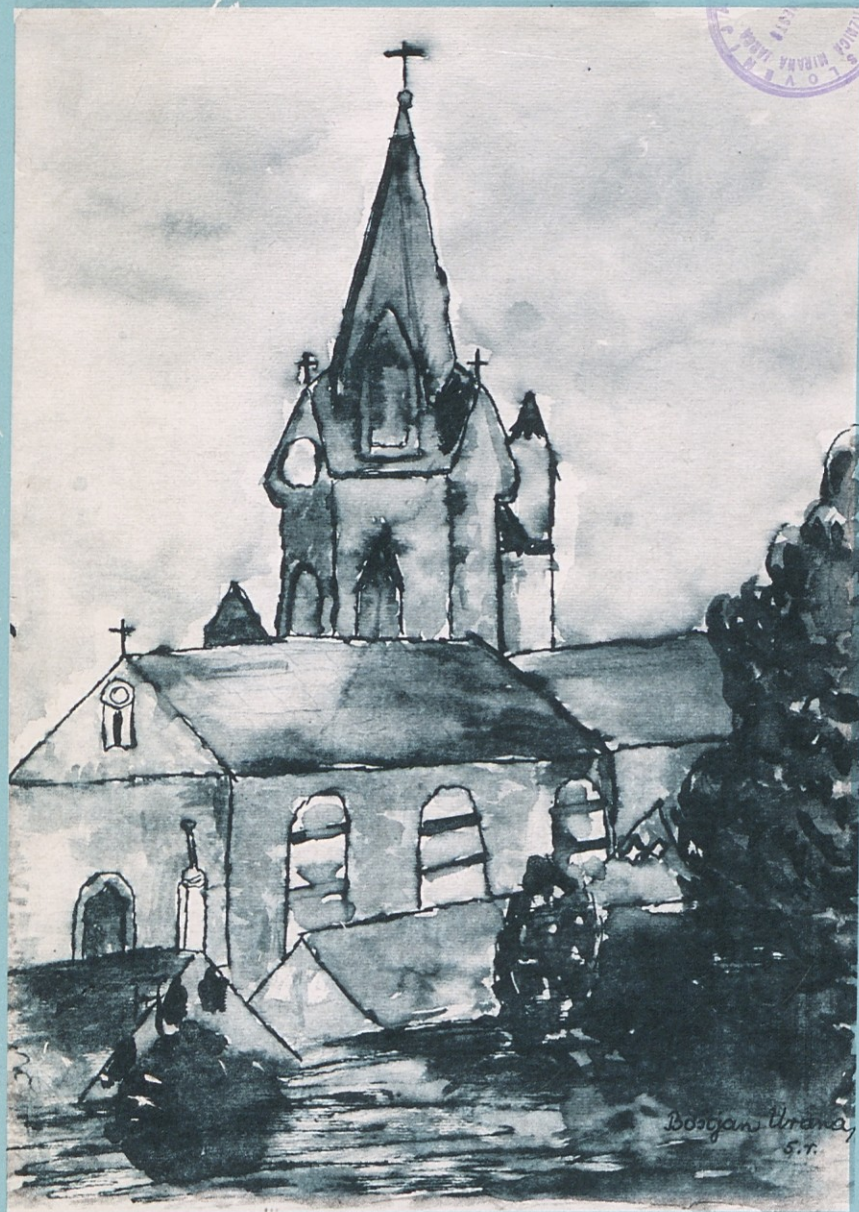

I 22403

D2008/13949

DROBCI KULTURNE DEDIŠČINE

ŠENTRUPERT, MOJ KRAJ

PREPROSTE BESEDE

Glasilo Osnovne šole dr. Pavla Lunačka Šentrupert
1992/93

XXIII / 2

Renata Egoine,
8.7.

ŠENTRUPERŠKA CERKEV, GOTSKA LEPOTICA

V našem kraju imamo tako znamenito stavbo, da se njene znamenitosti najbrž dovolj ne zavedamo. To je mogočna gotska cerkev.

Tudi sama sem bila že velikokrat v njej. Prvič, ko mi je bilo nekaj mesecev. Tedaj so mi zaradi mojega joka napovedali, da bom nekoč morda pevka.

Odraščala sem v neposredni bližini cerkve in priznati moram, da me je bilo večkrat skorajda strah njene impozantne velikosti in lepote. Morda pa je prav zaradi tega, ker sem se v njeni bližini počutila tako zelo majčkeno in nepomembno, v meni rastlo občudovanje in spoštovanje do nje. Vedno znova odkrivam na njej nove lepote in vsakokrat odhajam iz nje zadovoljna in pomirjena.

Ker se res še premalo zavedamo njene lepote in njenega pomena - ne samo za naš kraj, ampak za vseslovensko kulturno dediščino, sem se odločila, da s te naše lepote poskusim odstraniti kakšno tančico skrivnosti. Pri tem pa sem si pomagala s knjigama:

Šentruperška župnija 1989; to je Zbornik, ki ga ja uredil in pripravil naš rojak dr. Jože Ramovš, in Zgodovina župnije Šent Rupert prof. Ivana Steklase iz 1913. leta ter s člankom novinarja Marjana Bauerja, ki je bil objavljen v Dolenjskem listu in ima naslov Cerkev trdnjava.

Podatkov je veliko, kar si tako znamenita stavba tudi zasluži. Takole sem jih strnila:

Sredi Šentruperta se dviguje proti nebu veličastna cerkev. Okrog nje so sezidane tesno druga ob drugi hiše. Videti je, kakor da bi iskale zavetja.

Cerkev, ki je posvečena sv. Rupertu, daje videz in ime našemu kraju. Spada med najlepše gotske cerkve v Sloveniji. Letos mineva 600 let, odkar so Celjski grofje leta 1393 postavili temelj današnjemu stolpu in zgradili okrog cerkve obrambni zid proti Turkom. Valvasor trdi, da so cerkev pozidali bogati vlastelini. Današnjo cerkev, prezbiterij in ladjo, je začel graditi in deloma tudi dokončal Jakob Turjaški. Zidava je bila dokončana leta 1497, o čemer priča tudi letnica v gotici nad glavnim vhodom.

Zanimiva je tudi domneva, da je na tem mestu stala še starejša cerkev. Prvotna je bila verjetno lesena in okrog leta 1000 je grofinja sv. Hema postavila zidano. Ta je ostala nespremenjena do konca 14. stoletja.

Da je bila na tem kraju cerkev že pred letom 1393, namiguje tudi dejstvo, da so med restavratorskimi deli v zakristiji našli v zemlji 80 okostij, za katera antropologi in arheologi menijo, da pripadajo ljudem iz 11. stoletja.

Spet smo v domači cerkvi. Glavni oltar je dobro novogotsko delo klesarskega mojstra Ignacija Tomana iz Ljubljane (1865). Cerkev je nehote nekoliko pokvaril freskant M. Koželj. Svode je poslikal z osatom, žitnim klasjem, poljskimi rožami... Zanimiva je tudi slika sv. Ruperta v glavnem oltarju. Naredil jo je cerkveni slikar Janez Wolf, za kipe svetnikov pa so avtorji neznani. Posebna znamenitost je še ohranjeni, nad 6 m visoki, stranski tabernakelj-božja hišica, ki stoji na levi strani ob glavnem oltarju. Nekdaj so tu hranili Najsvetejše, zdaj pa je shramba svetih olj. Zaprta je z zelo umetelno izdelanimi vratci.

V zvoniku so štirje zvonovi. Eden je bronast, trije pa so železni. Nekdanje zvonove so med prvo svetovno vojno pretopili v topove. Med njimi tudi zvon z letnico 1474.

Cerkev ima enajst oken. Široka so približno en meter, visoka pa skoraj deset metrov. Že nova (okrog leta 1530) so bila skoraj do polovice zazidana. V zazidavo so postavili še danes lepo vidne in dobro ohranjene strelne line. Cerkev je namreč postala tabor in pribežališče pred Turki. Pred današnjimi sovražniki zazidana okna ne pomagajo več. Zato so jih začeli po 450 letih med obnavljanjem odpirati v prvotno velikost.

Šentruperška cerkev je kulturno - zgodovinski spomenik prvega reda v nacionalnem pomenu. Je pod zaščito pokrajinskega in tudi republiškega Zavoda za kulturno in naravno dediščino. V zadnjem desetletju je bilo na veliki župnijski cerkvi postorjeno marsikaj, npr.: arheološka izkopavanja in gotska obnovitev zakristije, ostrešje, prekrivanje in žlebovi, fasada na prezbiteriju z restavracijo čudovitih gotskih opornikov, elektrifikacija zvonov, utrjevanje mogočnega zvonika, beljenje... Seveda so dela v cerkvi ves čas tekla v povezavi z umetnostnimi strokovnjaki in s kulturno skupnostjo. Tako dobiva cerkev tudi v potankostih čedalje bolj gotsko prvinskost: očiščeni stebri so pokazali vitko eleganco

sedemnajstmetrske višine, enajstero gotskih oken svojo prvotno višino, v prezbiteriju so se iz razbitin arheološkega kopanja zarisali obrisi starih kamnitih sedežev, številni sklepniki na rebrih po oboku so prenovljeni pokazali svoje znamenite petstoletne znake v grbih Celjskih grofov in drugih mogočnih donatorjev šentruperške cerkve. Izpod ometa na stropu ladje se je med restavratorskimi deli (beljenjem) pojavila freska gotске svetnice, kasneje pa so odkrili, da je pod ometom ohranjena poslikava, ki je bila narejena okrog leta 1500, in sicer po vsem stropu ladje. Restavrirani so bili tudi vsi štirje portali in sončna ura, vlita vezna plošča v zvoniku, obnovljena je bila električna instalacija, škarpa okrog cerkve, barvno gotsko okno v zakristiji, zvonik... Organizator vseh obnovitvenih del je bil gospod župnik Janez Vidic, ki je že 20 let salezijanski duhovnik v našem kraju, pri delu pa so pomagali župljani (z delom in denarnimi prispevki). Zavod za spomeniško varstvo in prek njega družbena skupnost pa imata v srednjeročnem načrtu še veliko dela, da bi šentruperška cerkev zablestela v vsej svoji lepoti.

Res je skrivnostna tale naša farna cerkev. Ko sem že mislila, da vem že kar precej o njej, sem v Glasilu občanov občine Trebnje št. 1/93 na strani 3 naletela na izredno zanimiv zapis: "Minister Gregor pa nič". V njem avtor Marko Marin najprej predstavi priprave novomeškega Kapitulja na proslavo petstoletnice obstoja. V nadaljevanju pa jasno pove, da je KAPITELJ ZRASTEL NA DEBLU ŠENTRUPERŠKE FARE, KI JE BILA V TISTEM ČASU ENA NAJBOGATEJŠIH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENIJE. Njen takratni župnik Jakob Turjaški je črpal veliko gospodarsko moč kmetijstva, za sabo pa je imel tudi svojo ugledno družino. Ko sta se cesar Friderik III. in njegov sin Maksimiljan odločila podpirati razvoj mest in ustanavljati cerkvene ustanove, je leta 1461 nastala ljubljanska škofija, leta 1493 pa novomeški Kapitelj. Za prošta se je ponudil šentruperški župnik Jakob Turjaški s svojimi velikimi prihodki, ki jih je prejemal iz zakladnice šentruperške fare. TAKO SE JE NAŠA FARA ZAPISALA V ZGODOVINO KOT ENA NAJBOGATEJŠIH IN TUDI ENA NAJBOLJ KULTURNIH. ŽAL PA JI JE ČAS NAPREDKA OBRNIL HRBET IN OSTALA JE SAMA V SKRBI ZA OHRANITEV BOGATE DE DIŠČINE, NA KATERO PA SMO VSI TAKO PONOSNI. (Podčrtala Mateja Ahlin.)

V istem glasilu je na 1. strani tudi sestavek:

600-letnica začetka zidanja župnijske cerkve v Šentrupertu.

V zadnjem odstavku gospod župnik Janez Vidic takole razmišlja o počastitvi častitljive obletnice naše cerkve:

V župniji želimo 600-letnico počastiti z ureditvijo sakralnega muzeja v tem stolpu. V pritličju, v sedanji zakristiji, je to deloma že narejeno s stalno razstavo slik te župnije, ki so bile po družnicah v nevarnosti in so tudi propadale. Sedaj so restavrirane, posebno Postl, Metzinger. Do jesenske slovesnosti načrtujemo izdajo nekakšnega zbornika zapisov o vidikih, kaj se je dogajalo v zadnjem času s tem kulturnim spomenikom: v zgodovinskem, arheološkem in restavratorskem smislu.

Vem, da že potekajo priprave na proslavo 600-letnice cerkve, zato sem povprašala gospoda župnika Janeza Vidica, naj mi še kaj pove o tem. Povedal mi je, da restavrirajo sliko Janeza Wolfa Sveti Rupert. Oktobra letos pa naj bi bila še slovesnost v počastitev te lepe obletnice.

Mračilo se je že, ko sem zapuščala župnišče in tudi mogočno cerkev je počasi zagrinjala tema. Nenadoma sem se spomnila, da se dragulj najlepše zasveti, ko nanj pade svetloba. Oh, kako bi žarel vse noči tale naš dragulj, če bi ga osvetlili! Kako čudovit bi bil pogled z okoliških gričev na razsvetljeno lepoto sredi Šentruperta.

Mislim, da bi naša cerkev ob 600-letnici to zaslužila.

MATEJA AHLIN, 2.f,
GIMNAZIJA Novo mesto

CERKEV SVETEGA DUHA NA VIHRU

Moj domači kraj je Šentrupert. Sredi vasi stoji velika župnijska cerkev.

Cerkva pa je po hribih okoli Šentruperta še veliko. Ena izmed njih je cerkvica svetega Duha na Vihru. Viher je nekaj metrov oddaljen od Hrastnega, kjer je bil doma moj ati. On je že v otroštvu hodil k maši na Viher. Včasih je cerkev tudi urejeval in zvonil. Cerkvica je že zelo stara, a še vedno lepo ohranjena. Njen ponos so prelepe freske, ki so skupaj s cerkvijo slovenska narodna kulturna dediščina prvega reda, zato so pod zaščito spomeniškega varstva. Daleč naokoli se sliši don njenih zvonov.

Ko je moja starejša sestra Marička hodila v tretji razred, so v šoli Šentrupert izdali knjižico ŠENTRUPERT - MOJ KRAJ. V njej sem na strani 13 in 14 našla o Vihru tale zapis:

Viher je najbolj znan zaselek Homa. En del Vihra spada k Hrastnemu, toda važnejši je tisti, ki spada pod Hom. Tam namreč stoji cerkvica sv. Duha, v kateri so odkrili lepe freske. Enkrat letno - ob sv. Štefanu - je tam maša. Tja vsakdo rad pride. Starejši ljudje pravijo: "Na Viher gre vsak žiher, v Medveje (tudi zaselek na Homu) pa nobeden ne smeje (sme)." S tem mislijo, da k maši gre vsakdo lahko, v Medvedje pa ni dobro iti, ker je tam doma pijača. Kraj z imenom VHRINU ali VHRIM 6.9.1275 (M.Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije 2, 704). Pri obnovitvenih delih na zunanjsčini odkriti portal v južni ladijski steni kaže na to, da je cerkev v osnovi starejša od gotike. Portal je iz lehnjaka in ima žive robove, kar skupaj z njegovo polkrožno obliko in zlasti še z načinom konstrukcije kaže za njegov nastanek še v zreli romanski dobi, to je v 12. ali v 13. stoletju. Iz tega časa je torej pravokotna ladja, ki so ji v gotiki namesto prvotnega oltarnega prostora prizidali sedanji prezbiterij, še kasneje pa zvonik. Tako je cerkev na Vihru še iz romanskega časa in bistveno starejša, kot smo jo poznali doslej. 1964. leta so se pričele odkrivati stenske slike na zunanji slavaločni steni in premaknjena oba stranska oltarja, ki sta bila tudi restavrirana, odstranjena zakristija, slike v prezbiteriju v celoti restavrirane, v načrtu je še odstranitev lesenega oboka iz leta 1833, ki neugodno vpliva na statiko sten.

Listala sem tudi po knjigi zelo učenega moža Ivana Steklasa: Zgodovina župnije Šent Rupert. On je leta 1913 prvi pisal o znamenitostih v naših krajih in tudi o Vihru.

Dr. Jože Ramovš, ki je napisal že veliko knjig, pa je bil doma prav na Vihru. On je uredil in pripravil tudi zbornik Šentrupeška župnija 1989. V spremni besedi te knjige na str. 3 in 4 je takole pisal o svojem domačem kraju: "Sanjski svet rosnih juter v viherških hribih, ko nas je, otroke, pravljlična koprena zarje za Cirnikom in daljno Lisco prebujala k nabiranju jurčkov po gozd-nih lazih, da smo si služili za šolske knjige in zvezke. Megleno morje je zalivalo doline, včasih vse tja do Gorjancev, drugič je kot otrok iz njega molela Žalostna gora. In Viher. Strmina, po kateri smo se sankali. Cerkvica sv. Duha, čudovito obnovljena bela golobica na vrhu hriba. Zunaj vsa v zelenem okrasju narave, znotraj pesem preproste gotske lepote. Petstoletne slikarije po stenah in urezi v steno - pietas omína vincit -, vrhunske kulturne starine zmeraj istega in zmeraj novega človeškega duha. Vse počitnice po prvi gimnaziji sem sodeloval pri odkrivanju in re-stavriranju teh fresk... Viherška cerkev je moj duhovni dom."

Najbolj podrobno pa sem prebrala o freskah na Vihru v knjižici Freske na Vihru pri Šentrupertu Darje Povše Winkler, ki je izšla leta 1992 v Novem mestu. Ta brošura je bila izdana za slavnost ob obnovitvi zvonov na Vihru. To je za objavo prirejeni del njene diplomske naloge, zato je seveda vse v njej tudi popisano precej učeno. Meni se zdi zelo pomembno. Knjižica se začinja takole:

"Stensko slikarstvo v cerkvi sv. Duha na Vihru pri Šentru-pertu na Dolenjskem je pomembna priča likovne kulture našega naroda v gotiki in na prehodu iz gotike v novi vek."

Samo še tole iz predzadnjega odstavka v knjižici: "Freske na Vihru pri Šentrupertu so kvalitetno delo in so v našem spome-niškem gradivu tega časa za sedaj še osamljene."

Domačini so si že dolgo želeli, da bi v njihovi cerkvi zvonili trije zvonovi, saj sta že dolgo le dva, ker so tretjega med vojno vzeli. Dolgo so zbirali denar in končno se jim je želja uresničila. Za slovesnost so napravili ob cerkvi mlaj. Vaščanke so spekle dobrot za ta dan. Kljub slabemu vremenu se je zbrala ob obnovitvi zvonov velika množica ljudi. In sedaj končno lahko domačini z veseljem prisluhnejo petju vseh treh zvonov.

Veliko zaslug za lepo notranjost cerkvice ima tudi viherška mežnarica Pepca Ramovš, ki ima ključ od cerkve, urejuje v njej rože, pa tudi zvoní. Njen dom je blizu cerkve. Če si jo obiskovalci želijo ogledati, malo pozvonijo in kmalu pride mežnarica, da odklene cerkev. Čeprav je preprosta kmečka ženica, zna kar veliko povedati o freskah in o cerkvi, za katero skrbi.

Mi imamo blizu Vihra vinograd, od koder je prelep razgled na viherško cerkev. Ponavadi gremo v vinograd v soboto in takrat še posebej radi prisluhnemo petju viherških zvonov.

Jaz hodim na Viher, že odkar pomnim. Zelo rada grem na žegnanje, ker je takrat še posebej slovesno. Zbere se veliko ljudi iz okoliških krajev, nekateri pa pridejo tudi od daleč.

Na Viher smo se odpravili v 5. razredu tudi s sošolci na ekskurzijo, da bi si ogledali freske v cerkvi. Dekleta smo za v cerkev nabrale okoli cerkve rožice, ki smo jih pozneje dale mežnarici. Nato smo odšli k mogočni lipi, ki stoji za cerkvijo. Ta je tako debela, da nas je moralo biti kar devet okoli nje, da smo jo lahko objeli. Lahko smo tudi že vohali vonj lipe, ki je prihajal iz njenih cvetov. Gledali smo tudi v dolino in videli, da je bil Šentrupert še ves v megli, medtem ko je bilo na Vihru že čisto jasno. Res lepo in daleč se vidi s tega hriba. Tudi na Kum in na Gorjance.

Viherška cerkvica je res zaklad kulturne dediščine. Človek lahko samo ostrmi, ko ugleda lepoto fresk in si zamisli, kako jih je nekoč nekdo narisal, ne da bi vedel, da bo njegovo delo še tako dolgo slavno.

MATEJA GORENC, 6.r.

Boštjan Šega,
6. r.

VESELA GORA

Živim v vasi Vrh pri Šentrupertu. Od nas je lep razgled. Če stopim na balkon, se vidi tudi cerkev na Veseli Gori. Tam sem bila prvič, ko nam je gospod župnik Janez Vidic pri šmarnicah oznanil, da bomo imeli šmarnice ob nedeljah na Veseli Gori. S prijateljicami smo se dogovorile, da bomo šle tja peš. Do Vesele Gore vodi več poti - me smo hodile po bližnjici. Sama cerkev je precej manjša od cerkve v Šentrupertu, vendar je prav tako razgibana. Tudi tu sta poleg glavnega oltarja še stranska oltarja. Všeč so mi poslikave, čeprav premalo vem, kaj kakšna slika pomeni.

V neposredni bližini cerkve je še graščina, v kateri je kmečki muzej. Tega smo obiskali v tretjem razredu. Nekaterih predmetov se še od takrat spominjam: likalnik na žerjavico - zdel se mi je zelo težak, kolovrati, lončene posode, številna kmečka orodja. Kurentovi so mi še povedali, da je muzej od 1975. leta - največ zaslug zanj pa ima nekdanji ravnatelj šole Bojan Brezovar. Nekateri predmeti so zelo stari. Ključ od muzeja je še iz časa grofa Barba, ki je dal ključ Ivanu Odlazku, da bi skrbel za stavbo. Muzej prav zdaj prenavljajo - iz vlažnih spodnjih prostorov bodo vse preselili v prvo nadstropje - še prej pa bo treba tam urediti prostore. Turistično društvo Šentrupert pričakuje, da bo na gregorjevo 1994, ob prvem pomladnem sejmu, muzej spet odprt.

Gospod župnik Janez Vidic pa mi je povedal, da je cerkev na Veseli Gori baročna stavba. Ko so prenavljali zid, so še našli gotško kapelo sv. Marjete. Zdaj je restavrirana glavna oltarna slika Smrt sv. Frančiška - zdaj se cerkev imenuje po njem. V cerkvi so dela Metzingerja, Berganta in Postla, freske pripisujejo slikarju Tušku, glavni kipar pa je bil Šubic. V knjigi Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem prof. Ivana Steklasa pa sem spoznala še tole:

Na 324 metrov visoki planoti je cerkev sv. Frančiška Ksaverija - poprej je tu stala cerkvica sv. Marjete - na mestu, kjer je zdaj kapela sv. Marjete. Ta cerkvica sv. Marjete je bila najbrž najstarejša izmed današnjih podružnic šetruperške župnije - omenja se že 1489. leta. Za novo cerkev se je odločil novomeški prošt Marotti - začetek gradnje je bil 1723. leta in že čez deset let je

bilo tu mnogo shodov in procesij. Škof Marotti je cerkev blagoslovil 1735. leta, ko se je glas o tej novi božji poti razširil že na daleč.

Cerkev je zidana v obliki rotunde. Svetišče pa je obrnjeno na zahod, to pa zato, da se od daleč vidi pročelje cerkve z obema zvonikoma. Cerkev je dolga 21 metrov in široka 22 metrov ter visoka z glavno kupolo 24 metrov. Cerkveno zidovje je ostalo nespremenjeno, razen srednje kupole, nad katero je dal župnik Vincencij Vovk narediti stolpič s šestimi okni, tako da prihaja svetloba tudi od zgoraj.

Veliki oltar je izdelan v baročnem slogu, oltar je prenapolnjen z angeli. Cerkev je bila poslikana 1760. leta.

Božja pot na Veseli Gori je bila povezana tudi z ostalimi božjimi potmi - Žalostna gora, Kum, Zaplaz, 1782. leta pa je avstrijski cesar Jožef II. prepovedal vse bratovščine in procesije in tako je zamrla tudi božja pot na Veseli Gori.

Ko so letos vrnili Veseli Gori kot vasi ime (skoraj 50 let je bila to vas Brinje), si vaščani želijo, da bi se obnovila tudi božja pot, saj bi to vasi prineslo večjo živahnost - tako bi se lahko razvijal verski turizem.

LIDIJA MEDVED, 6. r.

SLIKOVITE KAPELICE KRIŽEVEGA POTA

Križev pot je v neposredni bližini mojega doma in tako lahko vidim vsakega, ki prihaja nanj. Obisk se iz dneva v dan povečuje - morda tudi zato, ker so kapelico obnovili - sveti se nova streha, posamezne postaje križevega pota so bile že kar zastrte med grmovjem. Morda pa je pripomogel tudi članek Janeza Zrneca v reviji Jana, ki je napovedal, da se bo morda prav ta križev pot znašel tudi na kakem slovenskem turističnem prospektu.

Tudi jaz rad obiščem križev pot in ob določenih praznikih grem tja tudi k maši.

Imamo pa lep običaj, da gremo na večje praznike, kot sta božič in velika noč, prižigat sveče, ki jih zberemo vaščani. Prižgemo jih zvečer in potem se ves hribček lepo sveti. Kar škoda je, da ni več takih praznikov!

Križevi poti so prišli v navado šele v 18. stoletju in so bile postaje prvotno zunaj cerkve - tako piše v Zgodovini župnije Šent Rupert. Križev pot so postavili 1730. leta na svetu, ki ga je za cerkvene potrebe podaril baron Ivan Langenmantel. Razne slovesnosti in pobožnosti so se odvijale na Kalvariji pri treh velikih križih. Stari kapelici z božjim grobom pa je bil položen temeljni kamen 1731. leta. Obletnica križevega pota se je vsako leto proslavila 6. septembra, ker se je na ta dan 1730. leta prvič opravila pobožnost na tem kraju. Na ta dan je šla vsako leto procesija iz cerkve sv. Frančiška Ksaverija z Vesele Gore.

Križev pot je bil potreben temeljite obnove - 1874. leta so ponovno sezidali postaje križevega pota, slikar Matija Bradaška pa jih je vseh dvanajst preslikal. Mislili so tudi na povečanje kapelice, temeljni kamen so položili 1879. leta in jo istega leta tudi zgradili. Zdaj je zgradba v renesančnem slogu, dolga 6 metrov, široka 5 metrov, a visoka 9 metrov. Križev pot je ohranjen kot spomin na nekdanjo slavno božjo pot sv. Frančiška Ksaverija na Veseli Gori.

Pravijo, da je križev pot v našem kraju med najlepšimi - jaz se s tem strinjam, saj se vedno rad ozrem nanj.

Danile Škarja, 6. r.

ŠKRLJEVSKI GRAD

Živim v vasi Škrljevo, ki leži v dolini. Vas je majhna. Do nje vodi ozka asfaltirana cesta. Obdajajo jo hribi, na katerih gojijo vinsko trto. Naselje dvajsetih hiš je strnjeno. V vasi stoji grad z istim imenom kot vas. Dviga se takoj na hribčku za našo hišo.

Od naše hiše se vidi sprednji del gradu. To je napol porušeno obzidje, na katerem imajo stanovalci gradu vrt. Vidijo se tudi obrobjeni odtisi ogromnih vrat, ki so sedaj zazidana. Zgradili pa so manjša, stranska vrata. Grad je precej visok. Grajskih kril je več. To so strehe. Na glavnem, največjem krilu, je tudi strelovod.

Moj pradedek Avguštín Uršič je star že triindevetdeset let, zato se še spominja grofov, ki so živeli v gradu. Takole mi je pripovedoval:

"Spomnim se grofa Rajmunda Vašiča. Ko je bil on že bolj star, je grad prodal Škedlu. On ima tudi spomenik na šentru-perškem pokopališču, kjer je pokopan. Škedl je grad preuredil. Zamenjal je stekla na oknih, pohištvo in preproge. Moj stric je tam služil kot hlapec. Takrat je strela udarila v hlev, tako da je zgorel do tal. Stric se je rešil, drugi hlapec pa je zgorel. Škedl je imel tudi sina in hčer z gospo Podobnik iz Stične. Med drugo svetovno vojno je dala gospa Podobnik grad v najem salezijancem. Leta 1948 so jih pregnali iz gradu, v grad pa so prišli neki stanovalci. Pohištvo so sekali in kurili, otroci pa so streljali v steklene lestence s fračami. Škoda, ker so jih uničili, saj so bili lepi kakor v cerkvi. Grad je imel tudi kapelico. V njej je bil oltar, skoraj ves iz zlata. Novi stanovalci pa so mu odvzeli zlate in še druge dragocene stvari na njem, ostalo pa so porušili. Tisti, ki so potem še stanovali v gradu, so pokradli še tisto, kar je ostalo."

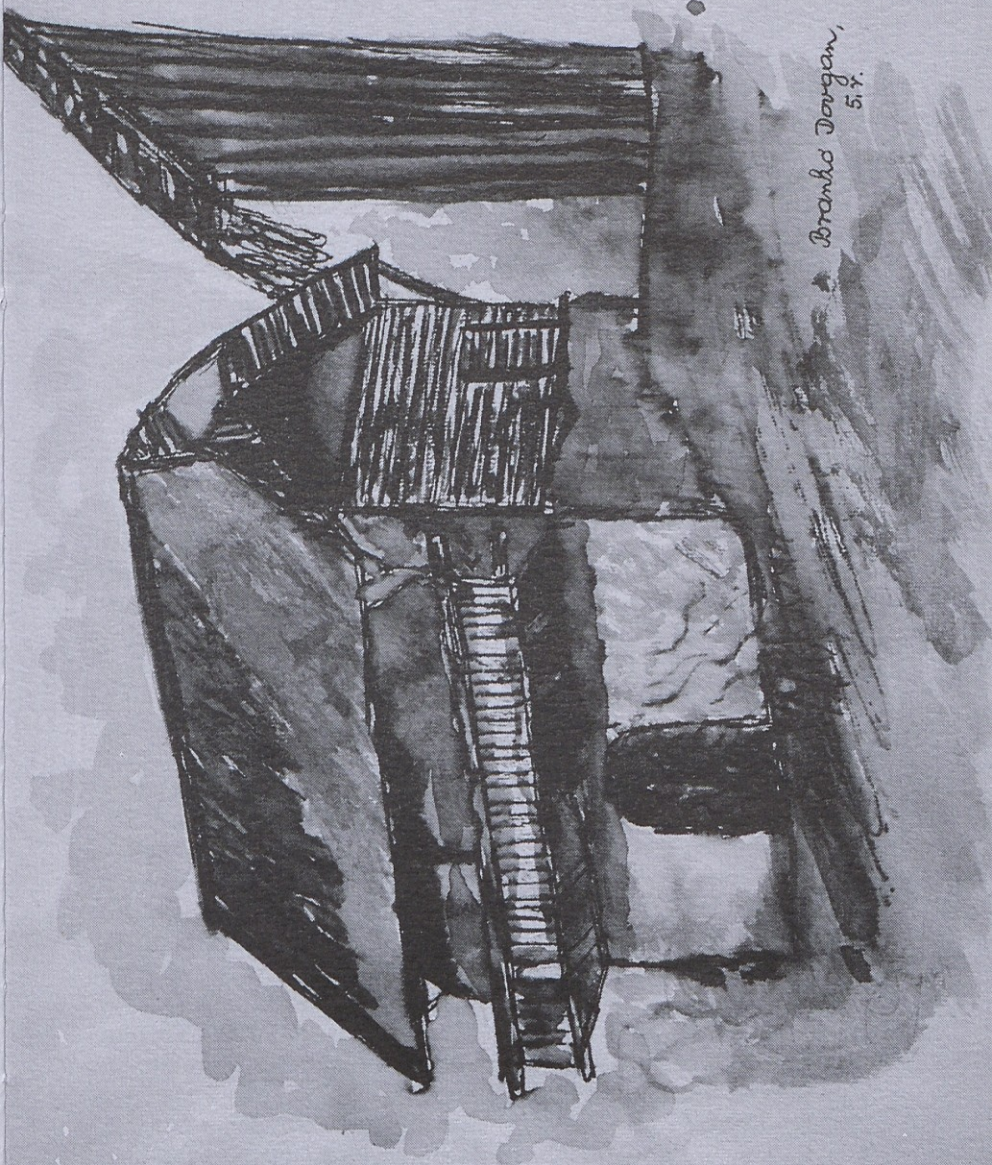
Zame je bil grad vedno zelo zanimiv. Nekega dne sem ga šel z nekaj sošolci in sošolkami raziskovat. Vzeli smo svetilke in šli proti gradu. Ko smo prišli noter, smo šli pogledat v kleti. V njih so imeli stanovalci drva, razne vrste odpadkov in orodje za popraviljanje najrazličnejših stvari, v enem prostoru pa ni bilo nič. Potem smo šli v pritličje, kjer ni bilo skoraj nič, razen zelo zapackanega stranišča. Potem smo šli po stopnicah v prvo nadstropje. Tam so bile vse sobe zaklenjene. Včasih je bila tam kapelica, vendar so sedaj na žalost velika vrata zazidana. Zato

smo šli v drugo nadstropje. Tam smo našli še eno zapackano stranišče in spet zaklenjene sobe. Tudi na podstrešje smo šli, ker pa je bilo zgoraj mračno, smo prižgali svetilke. Več desk je bilo že črvivih, zato smo morali paziti, kam stopimo. Skoraj na vsakem koraku nas je ustavil tram, tako da smo ga morali preskočiti ali pa se splaziti pod njim. Tu in tam smo videli kakšno konzervo od rib ali paštete in jugoslovansko zastavo. Potem smo se odpravili po stopnicah še više, saj ima grad dvonadstropno podstrešje. Tam nismo našli nič, zato pa je bil lep razgled skozi strešne line. Ko smo si tudi to ogledali, smo odšli domov.

Vse drugače pa je grad opisan v knjigi Zgodovina župnije Šent Rupert zgodovinarja Ivana Steklase na strani 29 in 30: V tem času (leta 1000-1015) je bil sezidan bržkone na kakšnem poprejšnjem selišču grad Škrljevo na eni najlepših točk šentruperškega kraja; vsekakor spada ta grad brez dvoma med najstarejše gradove na Dolenjskem. Zval se je gotovo precej spočetka tako, ker je imel ves kraj ime Škrljevo in ker so bili tudi utemeljitelji slovenskega rodu. Nemško ime pa je dobil grad od napačno zapisanega imena Chrilouna, Chrilowa, Crilog, ker je bil pisec dotičnih listin gotovo tujec, ter ni umel zapisati pravičnega imena po tedanjem izgovoru Škrljevo, pri vsem tem pa še ta kriva pisava prikazuje na prvotno slovensko ime (skril, skрила, skrilast, skrilov). Še bolj pa so pokvarili lepo slovensko ime, ko so začeli pisati Craillou, Greilach. Da je Viljem I. sezidal tukaj grad, je pa tudi dokaz, da je bil kraj že naseljen in da so mu posestva nosila obilne koristi. Brez dvoma je našel tukaj Viljem I. tudi duhovnijo, katera je zdaj prišla pod njegovo oblast kot gospodarja celega šentruperškega kraja.

V gradu stanuje še nekaj prebivalcev. Je v obupnem stanju in če ga kdo ne bo prenovil, bo kmalu propadel.

Tomaž Vrabec, 6. r.

Branko Dorgan,
5.7.

FRELIHOVA ZIDANICA V ZADRAGI

Šentrupert z okolico je zelo lep kraj. Poleg kmečkih vasi spadajo v ta okoliš tudi vinske gorice. V okolici Šentruperta jih je kar veliko: Sela, Apnenik, Goljek, Hrastno, Kovačev hrib, Okrog in Zadrage.

Kadar je kakšen praznik, pridejo v gorice tudi turisti. Največ ljudi pa pride v trgovini. Takrat je veselo in v bližini vasi se sliši vriskanje in petje. Veselo pa je tudi za Martina, ko krstijo mošt v vino.

Doma sem v Dragi. To je kmečka vas, ki je stisnjena pod vinsko gorico Zadrage. Zadrage ima kar veliko vinogradov in zidanic. Nekatere so majhne in stare, nekatere pa so nove in tako velike, da včasih kdo misli, da v njih kdo stalno živi. Od srede vasi pa do vrha Zadrage je kar daleč. Pot je zelo strma, zato te, ko se povzpneš na vrh Zadrage, kar malo bolijo noge. Jaz grem kar velikokrat peš na vrh. Nekateri gredo tudi samo na sprehod ali na rekreacijo. Zadrage ima več hribov in na vseh so vinogradi. Spomladi in v jeseni vozijo skozi našo vas v Zadrage avtomobili.

Zadrage je zelo lepa vinorodna gorica. Večkrat sem že ugovarjala, zakaj se ji pravi Zadrage. Mogoče zato, ker je nad vasjo Dragi. Ampak potem bi jo morali imenovati Naddrage. A ker je to besedo težje izgovoriti, so potem mogoče rekli, naj bo ta gorica kar ZADRAGE.

V tej vinski gorici stoji več manjših in večjih zidanic. Nekatere so kar preveč velike in zelo moderne. To so res pravi vikendi. Tik ob cesti pa stoji precej velika Frelihova zidanica, ki pa res zasluži to ime.

Od naše hiše do Frelihove zidanice je kar daleč. Včasih, ko imam čas in je lepo vreme, grem s psom tja na sprehod. V Zadrage grem zelo rada. Včasih grem po kakšnih bližnjicah, če pa se mi da, grem po asfaltni cesti okoli. Je zelo strmo, zato me kar malo bolijo noge, ko pridem na vrh Zadrage. Med potjo lahko nabereš kakšno cvetlico ali v jeseni odtrgaš kakšen sadež. Ko pridem do zidanice, se usedem na škarpno in gledam bližnjo okolico.

Zidanica je zelo lepa. Na steni je obešen križ. Ob steni ima brajdo. Zraven zidanice pa so tudi stopnice in škarpno. Od zidanice

se vidi vinograd, ki je na treh hribčkih. Frelihovi pa so poskrbeli tudi za poletje, saj so zasadili in lepo oblikovali brajdo za senco. Poleti, ko je vroče, a bi bili vseeno radi zunaj, gredo pod brajdo.

Zidanica pa ni lepa samo zunaj, ampak je tudi znotraj. Je kot kakšno stanovanje. Notri imajo kopalnico ter kmečko sobo, v kateri delavci, ki pomagajo v vinogradu, malicajo. V njej so staromodne omarice. Po stopnicah prideš v sobo z dvema posteljami in v sobo s štirimi posteljami. To je starinska soba. Spodaj pa imajo klet, v kateri je orodje in razna škropiva. Zelo zanimiva je ključavnica, ki varuje notranjost zidanice.

Od zidanice vidiš prelepo dolino pod seboj. Zdi se ti, kot da si na vrhu, saj vidiš cerkev, hiše, hribe z gozdovi, ceste in polja, ki so podobna velikemu pisanemu šalu, saj so nekatere njive posejane z žitom, zato so zelene, nekatere pa so rjave. Vidim tudi Šentrupert z okolico. Nekatere vasi so videti od tam smešno majhne. Zazdelo se mi je, kot da bi tam pod menoj pred dawnimi časi hodil velikan, ki je v naročju nosil hiše in jih je postavljaj na kupček v vasi, v kateri se držijo druga zraven druge. Vidi se tudi škriljevski grad in bližnji ter oddaljeni hribi vse tja do Gornjancev. Če hočeš razločno videti našo prelepo dolenjsko pokrajino, moraš iti k Frelihovi zidanici, od koder se jasno vidi daleč naokoli. Zdi se mi, da je Frelihova zidanica postavljena na pravi kraj.

Ko grem proti domu, moram kar "pritiskati zavore", saj se je na strmi poti težko ustaviti.

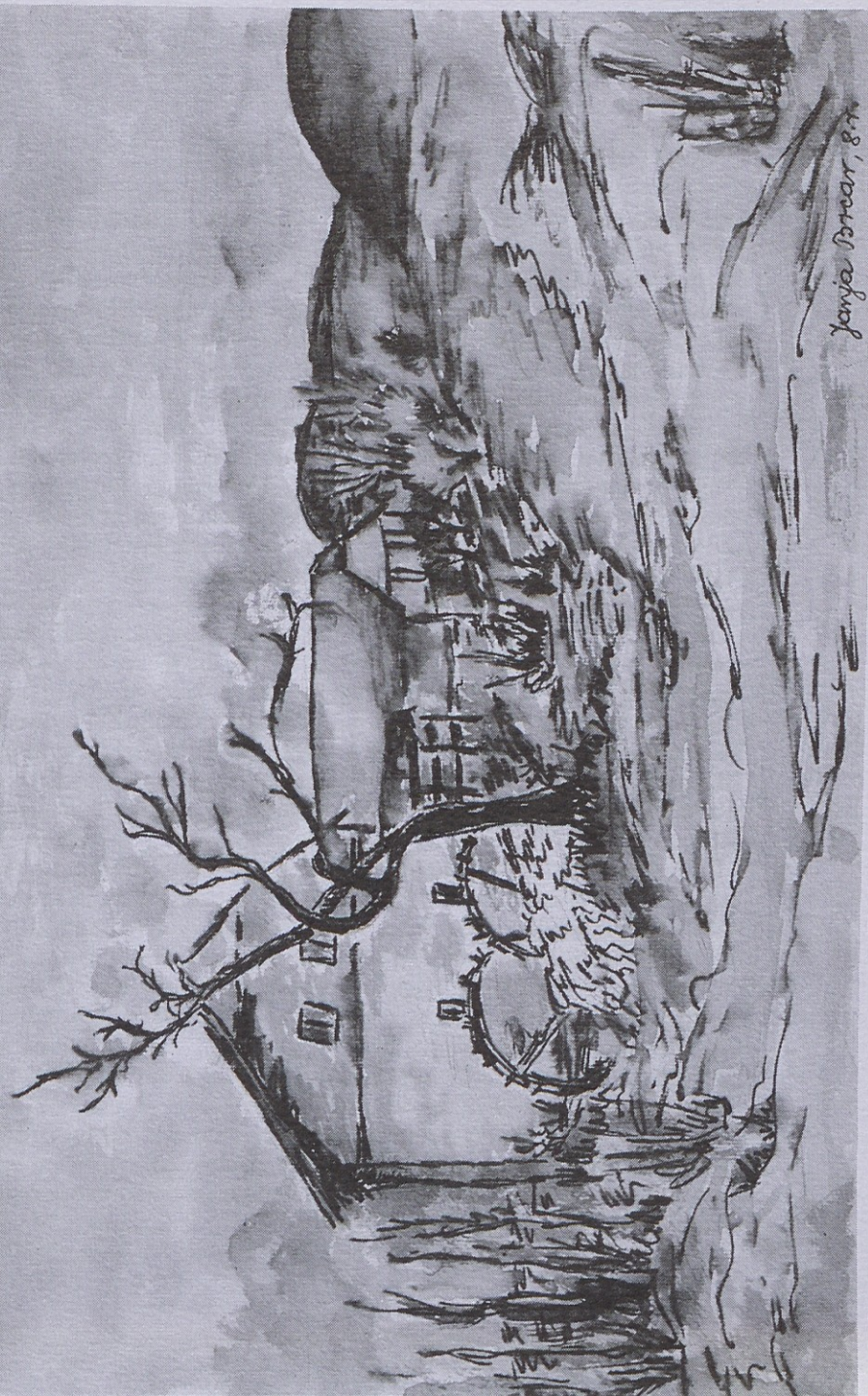
Gospod Jože Frelih mi je povedal, da točne letnice, kdaj je bila zidanica zgrajena, ne ve, ampak ve, da je stara nekaj čez 100 let. Ta stavba včasih sploh ni bila zidanica, ampak je bila kmetija. Na vrhu je bilo stanovanje, spodaj pa hlev. Prvič so to zidanico obnovili leta 1935, drugič pa leta 1973. Obnovili so jo v kmečkem slogu. Tam, kjer je bil včasih hlev, so bili kasneje sodi. Sedaj jih gospod Frelih nima več, rekel pa je, da bo spet postavil noter sode in prešo. Včasih, ko še ni bilo avtomobilov, niso mogli iti praznovat v kakšno restavracijo, zato so se podali iz doline peš v Zadrage v zidanice in so se lepo imeli.

Gospod Jože Frelih je dobil že številne vinske pohvale in priznanja, ki jih ima obešena v zidanici. On gre pogosto do zidanice na sprehod, če je seveda lepo vreme. Tudi ostali Frelihovi radi zahajajo v zidanico.

Frelihovi so na svojo zidanico ponosni. Mislim, da so lahko. Gotovo bo Frelihova zidanica še dolgo pod vrhom Zadrage, saj imajo pri Frelihovih zelo velik vinograd. Ko je trgatev, pride trgat ali brat grozdje zelo veliko ljudi. Zberejo se sorodniki, prijatelji, znanci in delavci, ki delajo v delavnici Plasta pri Frelihovih. Delavci vozijo po terasah vinograda traktorje s prikolicami, v katerih so posode za grozdje. Posode so hitro polne, saj so tudi trte polne težkih grozdov. Tudi jaz sem že bila v trgatvi pri Frelihovih. Ko je trgatev končana in je grozdje že v preši, so Frelihovi zelo veseli. Ponavadi za trgače naredijo malico, ki ji pravijo likof. Takrat je za vse dosti jesti in piti, saj so Frelihovi radododarni. Tisti dan je v zidanici še posebno veselo.

Tanja Okoren, 6. r.

Janja Brcar, 8.7.

KREGLJEV MLIN

Živim v vasi Roženberk, ki leži v dolini. V tej dolini so se v starih časih vrteli kar štirje mlini. Sedaj se vrtil le še naš mlin. Deluje približno 300 let, odkar na njem gospodarijo Kregljevi. Koliko časa je obstajal že prej, pa ne vem ne jaz ne oči ne njegov stric, ki je najstarejši član naše družine. Njega sem tudi spraševala o mlinu.

Ko se je stric Feliks rodil, je v mlinu mlel že njegov oče. Kupil pa je mlin očetov oče Andrej Kregelj, doma s Trebelnega. Prej je tu gospodaril neki Metelko. Še pred njim pa je bil pospodar Mohor, ki je mlin najbrž tudi naredil. Do sedaj je bil mlin že štirikrat obnovljen. Sedaj pa ga obnavlja tudi moj oči, ker ga hoče v povezavi z Zavodom za spomeniško varstvo obdržati kot kulturno dediščino in spomin na prastare dede.

V starih časih se je v mlinu počasi mlelo, sedaj pa je oči izumil obeso vrtečega se kamna. Kamen po novem visi na kroglici, zato na vse strani enakomerno leži na zrnih, ki se meljejo. V mislih ima oči še nekaj idej, saj bodo pomagale idealnemu izkoristku vodne energije, ki je za pogon mlina na razpolago. Prednost takega mlina proti valjčnemu pa je v tem, da tisti kmet, ki pridela bio žito, uživa tudi bio moko, ne pa pomešane, kakršno dobi v valjčnem mlinu. Iz našega mlina pa dobi kmet moko iz svojega žita.

Stričev oče je bil mojster, ki je svojega sina učil v mlinu kot vajenca, saj je moral delati tudi izpit iz te obrti. Ko pa je njegov oče umrl, je svoj mlin zapustil najmlajšemu sinu Feliksu, ki je naučil mleti tudi mojega očija. Stric Feliks je mlel in bil gospodar mlina 65 let. Do konca druge svetovne vojne je mlel noč in dan, nato pa je mlel le še zase in za sorodnike. Po zaslugi tega mlina so med prvo in drugo svetovno vojno imeli tudi svojo malo elektrarno, ki je dajala energijo za luč, ker do tedaj industrijske elektrike še ni bilo v tem kraju.

V poletnih mesecih večkrat prihajajo novinarji, da fotografirajo naš mlin za obnovo spomina iz preteklosti. O njem so novinarji iz Sevnice sestavili radijsko oddajo. Lepo so jo opremili tudi z glasbo o mlinih.

Na začetku je bila pesmica: Oj ta mlinar nato, pa se je oddaja razpletla takole: "Roženberk leži čisto na meji med sevniško in trebanjsko občino v bližini Mokronoga. Le katera vaška rožica je pred leti botrovala imenu vasice? Kakšna lepa mlinarica najbrž, saj bi tej slikoviti pokrajini ustrezalo tudi ime Dolina mlinov. Kar štirje mlini so se nekdanj vrteli tukaj. Najboljši pa je bil Kregljjev, ki se je obdržal vse do danes in še melje. Takrat je bila velika konkurenca med tolikimi mlini in vsak se je moral zelo potruditi, da je zadovoljil svojo stranko, sicer jo je izgubil. Poleg mlinarskega zaslužka sta se tedaj Feliks in njegov oče ukvarjala še z izdelavo nagrobnikov in s čebelarjenjem; torej tudi s prodajo medu. Ta zaslužek jima je omogočil nabavo talnih ploščic z Dunaja in nabavo gramofona. Glasba iz gramofona je bila tedanjim ljudem zaradi nepoznavanja prava senzacija, zato je privabila veliko občinstva in obenem pripomogla, da je bilo več dela v mlinu."

Po pripovedovanju novinarja z radia Sevnica bi stric Feliks postal pravi Srečko, če bi v ta mlin privabil čimveč ljudi in jim zmlel žito v najboljšo moko.

In kako mlin vidim jaz?

Mlin je sezidan iz kamna. Zraven je še hiša, v kateri je nekoč stric Feliks stanoval in v njej se je tudi rodil. Hiša je nizka. To je še bolj opazno predvsem zato, ker stoji zraven nova hiša, precej visoka. Hiša je pokrita z rdečo strešno opeko. Nismo je smeli prekriti z novo opeko, ker s Spomeniškega varstva pravijo, da mora biti vse tako, kot je bilo včasih. Tudi okna niso velika. Vsako okno je sestavljeno iz več kvadratov in v njih je z žebeljčki pritrjena šipa. Vrata pa so velika in lepo obdelana. Vodijo na most čez potok. Pol hiše je mlina, pol pa stanovanjske hiše. Na pol ju loči hodnik, ki vodi v kuhinjo. Mlinski kolesi in vreteni ter zapornica so leseni, hiša pa je sezidana iz kamna. V mlinu je leseno orodje, ki mu pravimo pajkelj. Kamni pa so izklesani iz posebnih apnenčevih skal, ki se dobijo na Gorenjskem, v kamnolomu, ki je nastal zaradi reke Save. Mlin je narejen tako, da lahko takoj opaziš, da so bili že v starih časih mojstri v izdelovanju stavb. Mimo mlina pa teče potok Kostanjščica, na katerem se vrtita dve mlinski kolesi. Ob potoku pa stojita dva že stara gabra. Od hiše je čez potok most. Ker sta kolesi druga z drugim, je pred prvim kolesom v vodi tolmunček, v katerem rade plavajo ribice. Pravijo tudi, da ima v tem tolmunčku povodni mož svoj

grad. Mlinska stavba ima dve okni, zaprti z železnim okovjem. Zraven stoji zapornica, s katere sta napeljšani na kolesi dve koriti, po katerih teče voda. Ko voda priteče na kolo, se to zavrti in hkrati se zavrti mlinski kamen v mlinu. Kamna sta dva. Med kamna pada žito in ker se kamna vrtita vsak v svojo smer, žito zdrobita. Potem moka po posebnem kanalčku leze s pomočjo tresljajev po situ v posebno omaro, kjer se izloči iz te omare, v posebno posodo pa padajo otrobi. V mlinu imamo še pripravo, s katero žito sčistimo, ker so v njem razna semena, zeli in drugo. V mlinu so trije kamni, ker so včasih bila tudi tri kolesa. Danes sta kolesi samo dve in zato tudi samo dva kamna delujeta. Zraven drugega kamna pa imamo tudi stopce. Te oluščijo ječmen v ješprenj. Žito pada med kamna iz posebne posode. Ker je v posodi še dovolj žita, je dovolj težko in zadrži loputo. Ko ga pa zmanjkuje, se loputa dvigne in se sproži zvonec in tako naznani, da je treba to posodo spet napolniti.

Ko kamna zdrobita dovolj žita, ali pa če se nekaj časa prazna vrtita, se izrabita in ju je treba sklepati. Za to imamo posebno orodje. Imenuje se škrli. To je neke vrste kladivce, ki ima na obeh straneh šipco - konico. V mlinu je še polno takih reči, ki imajo zelo čudno ime. Tak reči sta tudi preslica in pajkelj. Pa zajber in še in še. Vse to mora biti zraven, da mlin dela. Če se kakšen del polomi, ga ati popravi, če pa se sito strga, ga mami zašije. Za tak mlin, kot je naš, mora mami sama delati sita. Mrežice zanj imajo v Ljubljani ali pa v Zagrebu. Sito je podolgovato in sega vse do kamna, pa do tam, kjer otrobi padajo v posebno posodo.

Ko prideš v mlin in si na tleh, moraš iti po stopnicah, če hočeš videti kamen in posodo, v kateri je žito. Ta je dvignjena na nekakšen poden kakšen meter in pol od tal.

Meni ta mlin veliko pomeni, čeprav še ne vem, če bom tudi jaz mlela, ker še ne vem, kako bo z mojim šolanjem in kako si bom uredila življenje. Vem le to, da se bom potrudila, da ne bi propadel. Želim, da bi bili moji sorodniki in prebivalci naše vasi še dolgo ponosni nanj.

Milka Kregelj, 6. r.

KOZOLEC - TOPLAR - ponos vasi Bistrica pri Šentrupertu

Kozolec - toplar stoji na koncu vasi Bistrica ob cesti, ki pelje iz Trebnjega proti Mokronogu ali proti Sevnici. Ta kozolec je bil last pokojnega Jožeta Simončiča z Bistrice, ki se je rodil leta 1904, pred njim pa je že na istem mestu stal kozolec, ki je bil tudi toplar, a ne tako lep, toda vanj je treščila strela in je pogorel. Dve leti pozneje je dal Jože Simončič zgraditi sedanjega in sedaj je last njegovih naslednikov. Delal ga je mojster tesar Janez Gregorčič iz Slovenske vasi. To je bil njegov prvi kozolec toplar, ki ga je delal, zato ga je tako lepo izrezljal. Kozolca niso nikoli popravljali.

Ta kozolec je zelo velik. Ima zelo veliko "rant", v katerih so včasih sušili še ne dovolj suho seno, koruzovno in snope požetega žita. Ker lastnik ni potreboval toliko prostora, ga je odstopil vaščanom, da so lahko pripeljali sušit seno. Na vrh so dajali suho seno. Na "gank", ki je lepo izrezljan, vodijo stopnice. Na ganku je vrezana letnica, ko so kozolec gradili. Streha je pokrita z opeko. Cel kozolec je iz hrastovega lesa. Pod kozolcem je sedaj samo še star voz in pleten koš za na voz. Dali so ga na voz - platonar, vanj pa so lahko metali krompir, koruzo in druge pridelke. Največkrat so nanj naložili hlevskih gnoj, zato se je imenoval gnojni koš. Včasih so se otroci pod kozolcem skrivali in igrali.

Ker je kozolec blizu ceste, se tam velikokrat kdo ustavi in ga fotografira. Njegova fotografija je bila že v različnih časopisih, na koledarjih, v knjigah in še kje. Nekateri so napisali, da stoji kozolec na Bistrici pri Mokronogu, čeprav spada naša vas v krajevno skupnost Šentrupert.

Tudi moja sestra Janja je že pisala o njem v šolskem glasilu: Šentrupert, moj kraj - leta 1986. Na strani 19 je napisala tudi tole:

"Kozolci - toplarji so značilni za dolenjsko pokrajino. Za toplarje je značilno, da imajo na vrhu prostor za pospravljanje sena, pod tem pa je prostor za vozove, prikolice in drugo, da je pod streho; in ob strani tako imenovane "štante", na katere obesijo seno, če je potrebno dodatnega sušenja. Ko pa so mlatili

še s cepci, so tudi žito, preden so ga omlatili, posušili v teh "štantih".

Kozolec zdaj osamljen kraljuje na koncu vasi."

Kozolec spada pod spomeniško varstvo. Zvedela sem, da je pred kratkim izšla nova serija slovenskih znamk in na eni od njih je kot posebnost Slovenije tudi kozolec - dolenski toplar. To me zelo veseli prav posebno zato, ker je ta zanimiva slovenska stavba tudi posebnost mojega kraja.

Alenka Zupančič, 7. r.

North Bear, 6.1.

ŠENTRUPERT, MOJ KRAJ
DROBCI KULTURNE DEDIŠČINE

PREPROSTE BESEDE
GLASILO OSNOVNE ŠOLE DR. PAVLA LUNAČKA ŠENTRUPERT
Šolsko leto 1992/93
XXIII. leto izhajanja, številka 2

Likovne priloge so pod mentorstvom ilustratorja Lucijana Reščiča nastale v likovni delavnici Kulturna dediščina; nekateri motivi so po slikah arhitekta in slikarja Borisa Kobeta. Likovne priloge niso vedno ilustracije tekstov.

Mentorica: Danica Zupan
Uredil: Jože Zupan
Tisk: Otisk Trebnje
Naklada: 300 izvodov
Trebnje 1993

Izid glasila so omogočili:
Krajevna skupnost Šentrupert
Tom Mirna
Turistično društvo Šentrupert

Prisrčna hvala!

PREPROSTE

II 22403/1992/93

200813949

COBISS

studijski oddelék

Helena Škoporc, s.r.